

**A TRADUCIÓN LITERARIA ALEMÁN-GALEGO:
BREVE ESTADO DA CUESTIÓN E BALANCE
DA I XORNADA DE TRADUCIÓN LITERARIA ALEMÁN-
GALEGO**

Patricia Buján Otero
Universidade de Vigo
buxan@traducion.gal

Silvia Montero Küpper
Universidade de Vigo
smontero@uvigo.gal

[Recibido 02/09/20; aceptado 06/11/20]

O ano 2018 estivo sinalado na edición de traducións en Galiza por unha particular casualidade: sen diálogo nin acordo previo, tres editoras galegas publican tres obras do autor austríaco Stefan Zweig, en concreto, *Momentos estelares da humanidade* (en tradución de Laureano Araújo e publicada por Kalandraka), *A impaciencia do corazón* (traducida por Rosa Marta Gómez Pato, publicada por Hugin e Mugin) e *Novela de xadrez* (en tradución de Patricia Buján e Saleta Fernández, e editada por Irmás Cartoné). Dous anos despois, o 25 de xaneiro de 2020, a Asociación Galega de Xermanistas (AGX) organiza en colaboración coa Universidade de Santiago de Compostela e a Universidade de Vigo unha xornada dedicada á tradución literaria alemán-galego.

Cos obxectivos de dar maior visibilidade ao alemán en Galiza e contribuír á súa expansión, a Asociación Galega de Xermanistas, que nace en 1996 entre estudantes de Filoloxía Alemá da Universidade de Santiago e está á súa vez asociada á FAGE, centrou a súa actividade fundamentalmente na área da docencia, fornecendo formación ao profesorado e reclamando unha maior presenza do alemán no ensino. Porén, nos últimos anos, tamén derivou o seu interese dunha forma máis directa cara á tradución, tanto polo propio interese das persoas que xa eran asociadas coma pola incorporación de novas socias con perfil profesional exclusivo de tradución (doutoras e licenciadas en Tradución e Interpretación).

En 2018 xorde así da man do actual secretario, David Álvarez, a idea de organizar unha xornada de tradución literaria alemán-galego que, após a aprobación por parte da asemblea da AGX, foi tomando corpo a medida que incorporaba ao equipo de traballo representantes das institucións académicas

galegas nas que actualmente se imparte formación neste par de linguas, nomeadamente, Silvia Montero Küpper, docente da Facultade de Filoloxía e Tradución da Universidade de Vigo e membro do grupo de investigación BiFeGa-BITRAGA, e Rosa Marta Gómez Pato, docente da Facultade de Filoloxía da Universidade de Santiago. Completa o equipo Patricia Buján Otero, tamén socia da AGX e membro do antedito grupo BiFeGa da UVigo. Alén disto, contou coa colaboración da AGPTI (Asociación Galega de Profesionais da Tradución e da Interpretación), o servizo de intercambio académico austríaco ÖAD e a Biblioteca de Tradución Galega (BITRAGA).

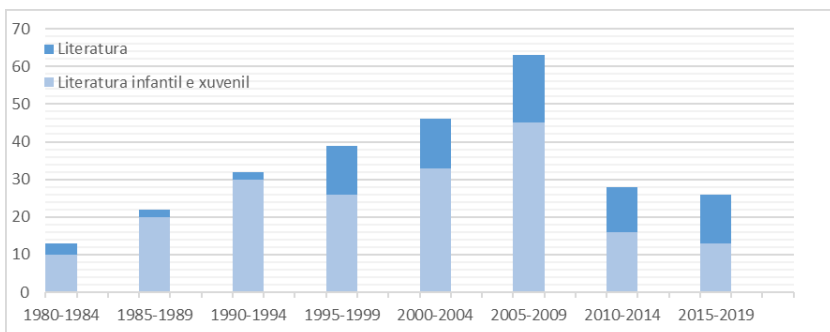
Nesta primeira xornada que tivo lugar en Compostela o 25 de xaneiro de 2020 déronse cita profesionais da tradución (non só de alemán e non só de tradución editorial), docentes e alumnado universitario e contou cun total de 35 persoas inscritas, acadando así o máximo de inscricións. Precisamente por ese carácter iniciador, o programa procurou cubrir variedade de intereses e tipoloxías textuais e organizouse en catro tipos de actividades: conferencia, mesa redonda, obradoiro e traducións xustificadas.

A conferencia inaugural foi impartida por Silvia Montero Küpper co título «Panorama das traducións alemán-galego». Trázase nas seguintes liñas un bosquexo da actividade no que á tradución editorial neste par de linguas se refire. Nos anos 1980-2019 publicouse un total de 306 volumes de textos escritos orixinarmente en alemán. Entre estas traducións figuran unicamente 33 volumes que non pertencen ao xénero literario; trátase de ensaios de temáticas diferentes, publicacións de carácter divulgativo ou de ámbitos especializados, firmados por autores coma Karl Marx, Rainer Maria Rilke ou Albert Einstein, entre outros. A gran maioría das traducións de obras literarias alemás dirixese a un público infantil ou xuvenil e só un 29 % da literatura alemá vertida ao galego se publica para un público adulto. Esta cifra non diverxe substancialmente da tendencia xeral, pois a porcentaxe das intraducións literarias galegas para persoas adultas nestas décadas tamén é inferior á da literatura infanto-xuvenil (LIX), que suma ao redor dun 60 %.¹

No conxunto das intraducións ao galego, os textos dos ámbitos xermanófonos representan tan só o 6,9 % das traducións galegas nos anos 1980-2019. Non obstante, e de establecermos unha prelación de linguas e culturas importadas ao sistema cultural galego, os textos alemáns sitúanse na 5.ª posición, sendo o español e inglés as linguas máis traducidas, seguidas do francés e catalán. Con todo, e a pesar de que cada vez haxa máis profesionais que traducen do alemán, en termos cuantitativos, as intraducións alemás están a minguar no mercado editorial en galego a favor de traducións de obras italianas.

A seguinte gráfica visualiza a evolución das traducións literarias alemángalego dende 1980:

¹ As cifras e porcentaxes calculáronse a partir da base de datos Bitraga, que rexistra as monografías de textos literarios e non literarios. Os datos aquí expostos refírense sempre a monografías. Quedan excluídas as traducións de relatos, poesía, ensaio etc. publicadas en revistas coma *Grial*, *Ólisbos* e *Galicien Magazin*, entre outras.

Gráfica 1: Cronoloxía da tradución literaria do alemán 1980-2019

Salta á vista a evolución ascendente do volume das traducións que, a partir do lustro 2010-2014, se inverte de maneira pronunciada e que se podería asociar co retroceso xeral das traducións editoriais como consecuencia da crise financeira de 2008. A gráfica revela, asemade, que dende 1995 os textos alemáns para adultos, se ben de xeito tímido, se van abrindo camiño. Trátase primordialmente de textos de autorías clásicas, nun senso amplo, coma Goethe, Büchner, Kafka ou Böll. Alén de non contar cun elenco suficiente de literatura contemporánea, a imaxe que obtemos da literatura e cultura alemás a través das traducións está, así mesmo, minguada pola práctica ausencia de textos de autoras (por exemplo, no caso da literatura para adultos, 7 autoras *versus* 41 autores).

Apuntamos neste contexto as posibilidades que pode brindar a subsidiariedade do sistema literario galego, un aspecto ao que tamén se teñen referido outras autoras e que se concretaría, fundamentalmente, na aposta das editoras por obras e xéneros menos representados nas outras linguas próximas, pero máis innovadores e diversos.

Neste sentido, fronte aos considerados “clásicos” da literatura en lingua alemá, que xa van conformando no sistema literario galego un corpus salientable, apostaríase por creacións máis contemporáneas e pola recuperación de obras que quedaron fóra dese canon clásico. A este respecto, a literatura alemá brinda un vasto corpus creativo no que mergullarse. Téñase en conta que esta literatura non só abrangue un territorio xeográfico e sociocultural extenso, senón tamén unha amplísima diversidade de orixes culturais nas autorías e de linguas en contacto. Dende hai anos teñen na literatura alemá unha presenza senlleira as autoras e autores con pasado migratorio, ben por seren segunda ou terceira xeración de emigrantes (descendentes de traballadores emigrantes turcos, gregos, italianos... dos anos cincuenta e sesenta, como Navid Kermani ou Fatma Aydemir), ben por se asentaren en Alemaña fuxindo de conflitos bélicos, como o dos Balcáns nos anos noventa (como Meral Kureyshi e Saša Stanišić), ou por atoparen asilo político nestes países (como o iraquí Abbas Khider) e sen esquecer as autoras pertencentes a minorías de lingua alemá asentadas noutros territorios (maioritariamente, no antigo Bloque do Leste), como foi o caso da premio Nobel Herta Müller. Alén disto, neste espazo

atopamos minorías lingüísticas e culturais que a miúdo crean nas dúas linguas, como o caso de Maja Haderlap, autora austríaca pertencente ao pobo esloveno de Carintia, ou a suíza Leta Semadeni, falante de baixo engadino, un dos dialectos do romanche. Non en van, o último premio do libro alemán de 2019, o *Deutscher Buchpreis*, que se dá a coñecer durante a Feira do Libro de Frankfurt, foi para o antes referido Saša Stanišić pola súa obra *Herkunft* ('Orixe'), un autor en lingua alemá de orixe bosníaca que chegou a Alemaña con seus pais en 1992 fuxindo da guerra dos Balcáns.

Atendendo á variedade antes sinalada, as sesións de tradución xustificadas abrangueron tres tipoloxías textuais (ensaio filosófico, novela e teatro) e multiplicidade de enfoques. Co título «Contra a tradución invisíbel. Os clásicos modernos en galego», Laureano Araujo falou da súa experiencia como tradutor de textos de autores clásicos tales como Thomas Mann (*Morte en Venecia*), Heinrich Böll (*Opinións dun pallaso*) ou Stefan Zweig (*Momentos estelares da humanidade*), criticando acertadamente o celo “domesticador” que dominou o panorama editorial galego nas dúas últimas décadas, e defendeu o “estrañamento”, por enriquecer a lingua propia con novos recursos lingüísticos (consúltese a súa achega neste volume). Pola súa parte, Almudena Otero presentou as particularidades da tradución para Axóuxere Editora do texto filosófico utópico *bolo 'bolo* do ano 1983, no que o seu autor, o suízo PM, crea unha linguaxe ideográfica particular (remitimos á achega da autora neste mesmo volume). Na primeira sesión de traducións xustificadas da tarde, Saleta Fernández e Patricia Buján falaron en «Tradución a catro mans: Novela de xadrez» de dous aspectos relacionados coa tradución da que foi a última novela en vida de Stefan Zweig: por unha banda, a diferenza entre a primeira edición da tradución de 2004 publicada por Ir Indo e a segunda publicada en 2018 por Irmás Cartoné e, por outra, o proceso de traducir entre dúas persoas. Entre as vantaxes de traducir a catro mans, sinalaron a responsabilidade compartida do traballo en equipo, a matización dos estilos individuais e a posibilidade de realizar unha revisión moi atenta na que as dúas tradutoras están dentro do conxunto do texto pero, á vez, fóra do texto que cada unha delas traduce. Entre as desvantaxes, apuntaron aspectos como a negociación e o traballo adicional de revisión (non-remunerada) que este proceso comporta. Pechouse a sesión da tarde e, con iso, a xornada, con «Tradución de teatro. Handke ou como insultar con propiedade», na que Catuxa López Pato, especializada na tradución de teatro do alemán ao galego, falou do proceso de tradución da obra de 1966 de Peter Handke titulada *Publikumsbeschimpfung* (*Insultos ó público*) e as particularidades que supón a tradución de teatro concibida para o escenario. López Pato informou, así mesmo, da tradución ao galego da comedia *Perplex* (Marius von Mayenburg, 2010, gal. 2014) realizada ao abeiro do proxecto *Theaterbibliothek* do Instituto Goethe, que promove a tradución de obras teatrais alemás para a súa divulgación.

A sesión da mañá pechouse cunha mesa redonda titulada «Políticas editoriais respecto da literatura en lingua alemá» coa participación de representantes das editoras Galaxia, Kalandraka, Hugin e Mugin e Irmás Cartoné. A moderación xirou derredor de catro eixos cunha serie de preguntas que o equipo organizador enviara previamente aos participantes: unha

introdución na que cada participante presentou o seu proxecto editorial e o papel que nel ocupa a tradución, seguida dun bloque tamén introdutorio no que as editoras expuxeron o espazo que a literatura alemá ocupa nos seus catálogos e cales son os criterios de selección; un terceiro bloque de preguntas relativas á comunicación que fan desas obras e, para rematar, un último bloque sobre as autorías das traducións (como escollen tradutora e que valoran á hora de encargar unha tradución ou avaliar unha proposta). O debate posterior co público xirou fundamentalmente derredor das escollas editoriais e do espazo que as autoras teñen nos catálogos, así como da comunicación das traducións e de como as editoras deberían tirar máis das tradutoras para as presentacións, xa que son quen mellor coñecen o texto.

O obradoiro da tarde, moderado pola profesora da USC Rosa Marta Gómez Pato, centrouse na tradución de literatura infantil. Para iso, a moderadora seleccionou dous textos con diferentes dificultades e que se enviaran previamente ás persoas inscritas. Na sesión práctica, as participantes distribuíronse en grupos para poñer en común as traducións e elaborar unha única proposta que despois se debatería en pleno. Os textos de traballo formulaban distintas dificultades das que salientaríamos dúas: por unha banda, a recreación dun rexistro propio da xente nova; por outra, a interacción entre texto e imaxe. Neste sentido, a heteroxeneidade dos grupos (diferentes idades e perfís profesionais) foi frutífera, xa que se estableceron interesantes debates grazas á disparidade de opinións con respecto ao enfoque da tradución (o orixinal como texto “intocable” *versus* a tradución funcional) e da lingua (como reproducir un rexistro xuvenil unicamente en galego no que a xente nova se sinta reflectida tendo en conta que a linguaxe coloquial está inzada de castelanismos). Tras a posta en común, Rosa Marta amosou outras dificultades propias da tradución de LIX a partir de exemplos tomados de proxectos nos que participara e, en particular, sinalou o interese de cuestionarnos os nosos propios “automatismos sexistas” ao traducirmos palabras como *Kind* (‘crianza’) que non teñen marca de xénero en alemán.

Ante o balance positivo da xornada, que resultou ser sumamente enriquecedora, o comité organizador valora dotar de periodicidade a este evento e, após esta primeira edición integradora, dedicar as sucesivas a aspectos concretos da tradución literaria do alemán para o galego. Expresamos, finalmente, o noso agradecemento ás editoriais e ás tradutoras e tradutores que participaron de xeito desinteresado no programa da I Xornada de Tradución Literaria Alemán-Galego.

Bibliografía

BITRAGA (2004-2020): *Biblioteca da Tradución Galega*, Fernández Rodríguez, Áurea / Galanes Santos, Iolanda / Luna Alonso, Ana und Montero Küpper, Silvia (coord.). Base de datos de libre acceso: <http://bibliotraducion.uvigo.es> [última consulta: 30.05.2020].